

VZNIK ČESKOSLOVENSKA A JEHO VÝVOJ V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ

- I. Medzinárodná politická situácia
- II. Zahraničný a domáci odboj
- III. Politická situácia v ČSR v medzivojnovom období
- IV. Hospodárstvo
- V. Kultúra
- VI. Bratislava

I. Medzinárodná politická situácia

Prvá svetová vojna ohrozovala stabilitu štátov, najmä národnostne nejednotných, akým bolo aj Rakúsko-Uhorsko. Po vypuknutí vojny boli však sympatie slovenskej verejnosti boli skôr na strane nepriateľov Rakúsko-Uhorska - slovenského Ruska a Srbska. Dianie na Slovensku ovplyvnila aj VOSR v Rusku, ktorej myšlienkou tiež bolo, že národy majú právo na sebaurčenie. Maďarská vrchnosť nastolila na Slovensku teror a začala prenasledovať slovenských národovcov. Slovenskí predstavitelia vyhlásili politickú pasivitu. Uvedomovali si, že ak by Nemecko a Rak.-Uhorsko vojnu prehrali, Slováci by mali šancu získať národné práva a oslobodiť sa spod národného útlaku.

Už na jeseň 1914 sa ruské vojská priblížili ku Karpatom. Boje v Karpatoch prebiehali počas celej zimy 1914-1915. V tom čase ruské vojská obsadili Medzilaborce, Sninu, Humenné, Svidník, Bardejov a Stropkov. V Poľsku sa ruská armáda priblížila až k Moravskej bráne, čím vznikla možnosť, že obsadí české krajiny i celé Slovensko. Proruské nálady sa prejavili v tom, že viacerí slovenskí vojaci prešli dobrovoľne do ruského zajatia, alebo vznikali tzv. zelené kádre, boli to slovenskí vojaci v rakúsko-uhorskej armáde, ktorí utekali do hôr, aby nemuseli bojovať na strane Rak.-Uhor., nebojovali však ani proti nemu. Svoju nespokojnosť však prejavovali aj početnými vzburami. Najznámejšia vzburou bola vojenská vzburou vojakov z trencianskeho pluku v srbskom Kragujevaci 2. júna 1918. Vzburu potlačili a 44 slov. vojakov odsúdili na smrť a zastreli.

V tomto čase vznikali myšlienky vymanenia Slovenska z Uhorska a jeho pripojenia k Rusku, alebo k Českým krajinám a Poľsku (Jozef Kačka a Jozef Messerschmidt), alebo myšlienka pripojenia SK k českým krajinám (Vavro Šrobár, Československá jednota v Prahe).

Veľký význam na rozklad Rak.-Uhor. mala aj Sixtova aféra, v ktorej Švagar posledného rak.-uhor. panovníka Karola I., Sixtus Habsburský, poslal franc. min. predsedovi Clemensauovi list, v ktorom Rak.-Uhorsko uznáva nároky Francúzska na Alsasko-Lotrínsko. Po uverejnení tohto listu bolo všetkým jasné, že Rak.-Uhorsko hrá na dve strany, preto už súperiacim štátom nešlo o separátny mier s Rak.-Uhorskom, ale o jeho úplný rozklad. Po tomto diplomatickom fiasku bol maď. minister zahraničia Czernín odvolaný a na jeho miesto nastúpil Gyula Andrássy. Ten prijal Wilsonov štrnásťbodový program, ktorý okrem iného prikazoval obnoviť nezávislosť Belgicka, prideliť Alsasko-Lotrínsko Francúzsku, celosvetové odzbrojenie, uznanie autonómie novovzniknutých štátov po Rak.-Uh. a Osmanskej ríši, vznik Spoločnosti národov, prehodnotenie koloniálnych nárokov, určoval zverejnenie mierových zmlúv a nezávislosť Poľska.

II. Zahraničný a domáci odboj

ZAHRANIČNÝ ODBOJ

Pred I. svetovou vojnou žilo v rôznych krajinách sveta, najmä v USA a Kanade, veľa Slovákov a Čechov. Po vypuknutí vojny začali Slováci a Česi v zahraničí žiadať to, čo národy doma vo vojnovom terore nemohli požadovať - právo na samourčenie. Takúto požiadavku vzniesla hneď na začiatku vojny Slovenská liga v USA (vznik roku 1907). V roku 1915 predstavitelia Slovenskej ligy a Českého národného združenia podpísali Clevelandskú dohodu - program spojenia českého a slovenského národa vo federatívnom zväzku s úplnou národnou autonómiou Slovenska, vlastným snemom a slovenskou štátnou správou. Táto požiadavka nadobudla čoskoro podobu boja za spoločný štát. Roku 1914 emigroval z Rakúsko-Uhorska profesor pražskej univerzity Tomáš Garrigue Masaryk, okolo ktorého sa utvoril úzky kruh spolupracovníkov. V zahraničí predložil Masaryk vedúcim politikom Dohody plán na vytvorenie československého štátu. Vo februári 1916 vznikla v Paríži Československá národná rada na čele s trojicou osobností - Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937), Milan Rastislav Štefánik (1880 - 4. 5. 1919) a Edvard Beneš (1884 - 1948). Tá mala cieľ organizovať boj

Čechov a Slovákov proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku. Zorganizovala stotisícové česko-slovenské vojsko, česko-slovenské légie. Vedúce krajiny Dohody v posledných mesiacoch vojny uznali Československú národnú radu za česko-slovenskú vládu. Tomuto aktu ešte predchádzala tzv. Trojkráľová deklarácia (6.1.1918), v ktorej sa českí poslanci prihlásili k zásade samourčovania národov. 31. mája 1918 na podnet T.G. Masaryka podpísali Slováci a Česi v USA Pittsburskú dohodu o zriadení spoločného štátu. Slovensko tu už ale nebolo definované ako autonómna republika, bola mu však priznaná vlastná administratíva, snem a súdnictvo. 18. októbra T. G. Masaryk uverejnil vo Washingtone Vyhlásenie nezávislosti, v ktorom sa oznámilo vytvorenie nezávislej demokratickej Česko-slovenskej republiky, ktoré dostalo pomenovanie Washingtonská deklarácia.

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

Narodil sa 7. 3. 1850 v Hodoníne v rodine chudobného kočíša, pôvodom z Kopčian. Vyučil sa za zámočníka a kováča, potom absolvoval Gymnázium v Brne a vo Viedni a Filozofickú fakultu vo Viedni. Živil sa na rôznych miestach ako súkromný učiteľ na rôznych miestach, počas pobytu v Lipsku sa zoznámil s Charlie Garrigue, jeho neskoršou manželkou. V roku 1882 začal prednášať na Karlovej univerzite, kde zaujal aj slovenských študentov Štefánika a Šrobára. Ako poslanec na Ríšskom sneme vo Viedni bránil práva českého národa a odhaľoval praktiky vládnučích viedenských kruhov i samého ministra zahraničia Aerenthala. Svoje filozofické a politické názory vyložil v svojich hlavných dielach: Česká otázka, Otázka sociální, Rusko a Evropa. Keď r. 1914 vypukla prvá svetová vojna, emigroval do západnej Európy. Po vypuknutí vojny sa postavil v zahraničí na čelo boja za likvidáciu Rakúsko - Uhorska a za vytvorenie samostatného česko-slovenského štátu. Stal sa predsedom Československej národnej rady v Paríži, ktorá sa stala dočasnou zahraničnou česko-slovenskou vládou. Na konci vojny, 18. októbra 1918, vydal vo Washingtone Vyhlásenie o nezávislosti Česko-slovenska, v ktorom deklaroval vytvorenie samostatného, demokratického česko-slovenského štátu. 14. novembra 1918 ho Národné zhromaždenie zvolilo za prvého prezidenta Česko-Slovenskej republiky. Do Prahy sa vrátil z emigrácie 21. decembra 1918 a ujal sa svojej funkcie. Prezidentom bol až do decembra 1935, kedy odstúpil zo zdravotných dôvodov. Roku 1925 vydal dielo Světová revoluce, ktorá je vykreslením jeho činnosti v zahraničnom odboji. Zomrel 14. septembra 1937.

MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK

Narodil sa 21. júla 1880 v Košariskách, v mnohodetnej rodine miestneho evanjelického farára. Prešiel cez gymnázium v Bratislave a Šoproni, aby nakoniec zmaturoval v Sarvaši. Od r. 1898 študoval v Prahe, najprv na technike, potom na filozofickej fakulte astronómii. V Prahe sa Štefánik stretol s celým radom významných osobností, pôsobil v spolku slovenských študentov Detvan. Veľký vplyv na mladého Štefánika mali prednášky, politická práca a idey T. G. Masaryka. Štefánik sa pridal k hlasistickej skupine slovenských študentov, ktorá vychádzala z Masarykových myšlienok. Zamestnal sa v Meudonskej hviezdárni v Paríži, ako astronóm precestoval skoro celý svet (Austrália, Tasmánia, Nový Zéland, USA, Brazília, Rusko ...). Získal francúzske občianstvo. Počas I. svetovej vojny bol nasadený na srbský front ako letec. Po návrate do Paríža sa zoznámil s E. Benešom a nadviazal kontakt s T.G. Masarykom. V USA, Rusku, Francúzku a Taliansku organizoval československé légie. Svojou diplomatickou aktivitou prispel k tomu, že dohodové vlády uznali v priebehu leta a jesene Československú národnú radu za vládu de facto a česko-slovenské vojsko za vojsko spojenecké. 4. mája 1919 tragicky zahynul pri leteckom nešťastí pri lánke pri Dunaji.

DOMÁCI ODBOJ

Slovenskí politici, aj keď vyhlásili politickú pasivitu, pozorne sledovali dianie na frontoch i v politike. V Turčianskom Sv. Martine pôsobilo vedenie Slovenskej národnej strany na čele s Matúšom Dulom. V neďalekom Ružomberku pôsobil Andrej Hlinka a veľmi aktívny Vavro Šrobár. V Bratislave bolo centrum slovenských sociálnych demokratov na čele s Emanuelom Lehockým. V Budapešti pôsobil Emil Stodola a poslanec uhorského snemu Ferdiš Juriga. Vo Viedni, mimo dosahu uhorských úradov, pôsobila skupina na čele s Milanom Hodžom. Rakúsko-uhorský panovník Karol I. sa pokúsil zabrániť rozpadu monarchie a 16. októbra 1918 vydal manifest o federalizovaní Rakúsko-Uhorska. Manifest sa však nevzťahoval na Uhorsko. Národy Rak.-Uhorska sa v tom čase nechceli uspokojiť s takýmto riešením.

V priebehu roka 1918 začali vystupovať proti Uhorsku aj domáci slovenskí politici. Do prvomájovej rezolúcie v Liptovskom Sv. Mikuláši - Mikulášska rezolúcia, vložil Vavro Šrobár požiadavku utvorenia spoločného štátu Čechov a Slovákov. Definitívne rozhodnutie o utvorení spoločného štátu s Čechmi urobili slovenskí politici na tajnej porade v Turčianskom Sv. Martine 24. mája 1918. Tu sa slovenskí politici rozhodli rozísť sa s Uhorskom a vytvoriť spoločný štát s Čechmi. Toto rozhodnutie však bolo treba deklarovať aj verejne. Predseda Slovenskej národnej strany Matúš Dula začal organizovať Slovenskú národnú radu. Postupne, po poradách s ostatnými politikmi, jej zloženie utváral tak, aby reprezentovala všetky slovenské politické smery. Verejnú zhromaždenie sa konalo 30. októbra 1918 v Turčianskom Sv. Martine. Na ňom sa verejne ustanovila Slovenská národná rada a prijalo sa vyhlásenie, ktoré sa nazýva Martinská deklarácia (Deklarácia slovenského národa). V nej sa Slováci prihlásili k spoločnému štátu s Čechmi. Medzitým v Prahe 28. októbra Národný výbor prevzal moc a prijal prvý zákon, ktorým bola vyhlásená Česko-slovenská republika. Rakúsko-Uhorsko bolo vo vojne porazené a rozpadlo sa.

V Čechách tiež fungoval aktívny odboj. Neocenené spravodajské služby vykonávala pre zahraničný odboj organizácia česká Maffia (K. Kramář, A. Rašín). Svoje informačné zdroje mala dokonca v ústredných úradoch. V júli 1918 vytvorila česká politická

reprezentácia Národný výbor československý, ktorý 28. 10. 1918 vyhlásil vytvorenie Československej republiky a vykonal podstatné kroky na prevzatie moci, kým sa vytvorilo revolučné Národné zhromaždenie.

III. Politická situácia v ČSR v medzivojnovom období

Dňa 14. 11. 1918 na zasadnutí novoutvoreného parlamentu - Národného zhromaždenia bola vyhlásená republikánska forma československého štátu. T. G. Masaryka zvolili za prezidenta a bola ustanovená prvá vláda na čele s Karolom Kramářom. Ministrom zahraničných vecí sa stal Edvard Beneš a ministrom vojny Milan Rastislav Štefánik. Slovensko v 300-člennom parlamente zastupovalo 50 poslancov.

Už krátko po vzniku ČSR vznikli na Slovensku problémy s Maďarskom: Maďarská červená armáda 20. mája 1919 začala útok proti Slovensku. Obsadila takmer obsadila dve pätiny slovenského územia s mestami Nové Zámky, Lučenec, Komárno, Banská Štiavnica, Zvolen, Tisovec, Košice, Prešov, Bardejov a Michalovce. Maďarsko sledovalo dva ciele: spojiť sa s postupujúcou ruskou Červenou armádou a obnoviť maďarskú nadvládu nad Slovenskom skôr, ako sa s konečnou platnosťou rozhodne o jeho hraniciach. Bol to pokus udržať Slovensko v rámci veľkého Maďarska. V Prešove bola 16. júna 1919 vytvorená Slovenská republika rád, vedená českým komunistom Antonínom Janouškom. Na území obsadenom maďarskou Červenou armádou nastalo kruté prenasledovanie slovenských národovcov. Proti maďar. červenej armáde však zasiahla intervencia z Rumunska a 5. 7. 1919 bola MRR porazená. SRR v ten istý mesiac zanikla. Roku 1921 vytvorilo Slovensko spolu s Rumunskom a Juhosláviou tzv. Malú dohodu. Tá ho mala chrániť pred územnými nárokmi Maďarska.

Versaillskou mierovou zmluvou víťazných mocností s Nemeckom z júna 1919 uznalo Nemecko existenciu Československého štátu a odstúpilo mu Hlučínsko. Mierovou zmluvou v Saint-Germain uznalo v roku 1919 Rakúsko nezávislosť ČSR, zrieklo sa skorších nárokov, vyplývajúcich z existencie spoločného štátu a odstúpilo ČSR Valticko a Vitorazsko. V júni 1920 bola podpísaná Trianonská mierová zmluva s Maďarskom, ktorá priznala ČSR slovenské územie a Podkarpatskú Rus.

Ťažkosti so začleňovaním Slovenska spôsobili, že v republike sa od začiatku presadzoval centralistický princíp riadením štátu. Bol zakotvený aj v Ústave ČSR prijatej 29. 2. 1920. Ústava vychádzala z predstavy jednotného československého národa. Ústava rozdelila štátnu moc medzi parlament, vládu a prezidenta. Vymedzila základné občianske práva, povinnosti a slobody. Ako vzor jej slúžili ústavy USA a Francúzska.

Už v januári 1919 bola zrušená Slovenská národná rada a postupne sa rozpúšťali aj miestne národné výbory a národné gardy. Ich právomoci prešli na obecné zastupiteľstvá, okresné a župné úrady, ktoré boli takisto podriadené ministerstvu vnútra v Prahe.

Pri česko-slovenskej vláde sa vytvorilo Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska na čele s Vavrom Šrobárom. Malo 14 oddelení, ktoré organizovali administratívny, hospodársky, verejný a kultúrny život. Ministerstvo však v skutočnosti nemalo plnú moc, ale bolo vo všetkom podriadené ministrovi vnútra v pražskej vláde. Rovnaké postavenie mal aj Krajský úrad na čele s krajským prezidentom, ktorý bol od 1928 najvyšším štátnym úradníkom na Slovensku.

Slovensko bolo voči Čechám v ČSR v postavení slabšieho partnera. Na jednej strane malo pre Slovákov pripojenie k Česko-slovensku veľký význam a znamenalo všestranný pokrok. Zaviedlo sa všeobecné, rovné a priame volebné právo, a to aj pre ženy. Uzákoniť sa 8-hodinový pracovný čas, právo spolčovania, sloboda tlače, nezávislé súdy, kontrola politickej moci. Na druhej strane spojenie českých krajín a Slovenska odhalilo najmä v hospodárskej a sociálnej oblasti zdedené nerovnosti medzi oboma časťami nového štátu. To však pražská vláda nijako neriešila. Slovenskí politici preto začali hľadať cesty ako riešiť tieto problémy. Podľa toho sa začali formovať do hlavných politických prúdov (centralistického a autonomistického), ktoré reprezentovali politické strany.

Centralistický smer obhajoval myšlienku československého národa. Tento smer reprezentovali na Slovensku z Prahy riadené centralistické strany (najsilnejšie boli agrárna a sociálnodemokratická) na čele s Vavrom Šrobárom, Milanom Hodžom a Ivanom Dérerom. Proti centralistom stál silný autonomistický smer. Vyzdvihoval myšlienku existencie samostatného slovenského národa a požadoval pre Slovensko v rámci ČSR autonómne postavenie (vlastný snem, vlastné vládne a súdne orgány tak, ako to bolo sľúbené v Pittsburskej dohode z mája 1918). Reprezentovali ho Ľudová strana na čele s Andrejom Hlinkom a Národná strana vedená Martinom Rázusom. Tieto strany boli v medzivojnovom období v opozícii. Tretí prúd slovenskej politiky videl budúcu cestu krajiny v socialistickej revolúcii, ktorá mala priniesť vytúžený blahobyt. Tento cieľ presadzovala celoštátna komunistická strana, ktorá v tomto období nedosiahla väčší vplyv. Jej predstaviteľmi boli Marek Čulen, Július Verčík a Viliam Široký.

Na Slovensku po roku 1918 vzniklo viac ako 20 politických strán:

- Československá sociálnodemokratická strana robotnícka (V. Tusar, R. Bechyně, I. Dérer)

Združovala predovšetkým robotníkov, usilovala sa o poštátnenie priemyslu a sociálne reformy.

- Republikánska strana zemélskeho a maloroľníckeho ľudu - agrárci (A. Švehla, M. Hodža, R. Beran)

Reprezentovala záujmy poľnohospodárov, opierala sa však aj o majetné vrstvy v mestách.

- Československá strana národne socialistickej (V. Klofáč, J. Stříbrný, E. B. Lukáč)

Združovala kvalifikovaných robotníkov, učiteľov a stredné vrstvy.

- Československá strana ľudová (J. Šrámek, M. Mičura)

Vychádzala pôvodne z klerikalizmu, postupne však opustila politický konzervatizmus a patrila k stranám streda. Dôležitú úlohu hralo v strane duchovenstvo.

- Československá strana národne demokratickej (K. Kramář, A. Rašín, M. Ivanka)

Združovala predovšetkým majetné vrstvy.

- Komunistická strana Československa

vznikla z ľavého krídla sociálnodemokratickej strany v r. 1921. Organizačne podliehala medzinárodnej komunistickej organizácii - Kominterné, ktorá vznikla v r. 1919 v Moskve. Od roku 1929 stál na čele strany K. Gottwald.

- Slovenská ľudová strana (A. Hlinka, F. Juriga, K. Mederly, M. Sokol, V. Tuka, A. Mach, K. Sidor)

SLS vznikla roku 1913 v Žiline, v jej čele stál od začiatku katolícky kňaz Andrej Hlinka. V roku 1925 sa strana premenovala na Hlinkovú slovenskú ľudovú stranu. V roku 1927 vstúpila do pražskej vlády, zastupovali ju ministri Jozef Tiso a Marek Gažík. Bola najsilnejšou slovenskou politickou stranou. Jej programom bola od začiatku svojbytnosť slovenského národa a zaistenie autonómie, ktorá bola Slovensku prisľúbená na základe Pittsburskej dohody. Stala sa hlavnou predstaviteľkou slovenského autonomizmu.

- Slovenská národná strana (E. Stodola, M. Rázus)

Bola stranou opozičnou a autonomistickou. Svojich voličov mala hlavne medzi evanjelikmi, z ktorých väčšina podporovala československy orientované strany.

Na základe všeobecného a priameho volebného práva si občania Slovenska volili svojich zástupcov do najvyššieho zákonodarného orgánu štátu - Národného zhromaždenia. Voľby im ďalej umožňovali vybrať si ľudí do samosprávnych orgánov v jednotlivých mestách a dedinách. Pre I. ČSR boli typické koalíčné vlády (ministrovia chronologicky: Kramář, Tusar, Beneš, Švehla, Udržal, Malypetr, Hodža, Syrový, Beran). V prípade vládnej krízy mohol prezident menovať úradnícku vládu zloženú z odborníkov bez ohľadu na stranícky kľúč (výsledky volieb). Za I. ČSR bola úradnícka vláda menovaná trikrát: r. 1920 vláda J. Černého, r. 1926 vláda J. Černého a r. 1938 vláda J. Syrového.

Na území ČSR žili aj národnostné menšiny (Maďari, Nemci, Rusíni, Ukrajinci, Poliaci, Rómovia), ktoré mali svoje politické strany a zástupcov v parlamente.

V roku 1933 sa v Nemecku zmocnili vlády nacisti na čele s Adolfom Hitlerom. Československo sa cítilo ohrozené, lebo Nemecko intenzívne zbrojilo. Porušovalo jednu medzinárodnú zmluvu za druhou a priamo či nepriamo sa vyhrážalo vojnou. Na nemeckých požiadavkách a ich sile sa priživovali aj Maďarsko a Poľsko, ktoré mali v ČSR územné nároky. Na vnútorné oslabenie ČSR využívali tunajšie početné nemecké a maďarské obyvateľstvo a predovšetkým ich menšinové politické strany. V Čechách Sudetonemecká (Heinlein) a na Slovensku Karpatonemecká strana (Karmasin) sa stali politickými nástrojmi nacistického Nemecka, ktoré boli namierené proti jednote a územnej celistvosti ČSR. Podobnú úlohu zohrávala na Slovensku Zjednotená maďarská strana (János Eszterházy). V tejto situácii sa Československo opodstatnene nazdávalo, že v prípade priameho útoku nájde pomoc u svojich spojencov. Spoliehalo sa najmä na európsku veľmoc Francúzsko, na Juhosláviu, Rumunsko a na Sovietsky zväz, lebo s týmito štátmi malo dohody o vzájomnej vojenskej pomoci. Situácia sa dramaticky zhoršila, keď v marci 1938 nacistické Nemecko obsadilo susedné Rakúsko. Ohrozená republika sa pripravovala na obranu. Mala moderne vyzbrojenú a veľmi dobre vycvičenú armádu, obranné pevnosti, zbrojársky priemysel.

Odhodlanie občanov brániť štát však nestačilo. Československo ako malá krajina nemalo dost síl, aby sa samo ubránilo pred agresiou. Opustili ho aj spojenci, ktorí dúfali, že sa tak vyhnú vojne s Nemeckom. 29. septembra 1938 v Mníchove najvyšší predstavitelia Nemecka, Talianska, Francúzska a Anglicka svojvoľne rozhodli o nútenom odovzdaní veľkej časti československého územia Nemecku. Československá vláda sa diktátu podriadila a armáda vydala pohraničné územia štátu (Sudety) bez boja. Priamym dôsledkom Mníchovskej dohody bola aj Viedenská arbitráž nemeckej a talianskej vlády v novembri 1938. Podľa nej muselo Slovensko päťinu svojho územia (vrátane Košíc) odovzdať Maďarsku. Na zabranom území bola dočasne nastolená vojenská diktatúra a tvrdý národnostný útlak. Navyše aj Poľsko si Na Drave a na Spiši si prisvojilo 226 km² s 4280 obyvateľmi.

Postupujúci územný rozpad štátu sa premietal aj do jeho vnútorných pomerov. Prezident republiky E. Beneš sa vzdal svojej funkcie a odišiel do Londýna. Novým prezidentom sa stal Emil Hácha. Na Slovensku vzala iniciatívu do svojich rúk najsilnejšia politická strana - Hlinková slovenská ľudová strana (HSLŠ). Po rokovaní v Žiline 5. a 6. októbra 1938 vyhlásila spolu s väčšinou polit. strán slovenskú autonómiu, ktorú prijal v novembri 1938 aj česko-slovenský parlament. Slovensko malo úradný názov Slovenská krajina, vlastný parlament - Snem Slovenskej krajiny, vlastnú vládu na čele s Jozefom Tisom. HSLŠ, na čele s Vojtechom Tukom, Alexandrom Machom a Ferdinandom Durčanským, sa pokladala za jedinú skutočnú reprezentantku slovenského národa, a preto mala právo na neobmedzenú vládu. Pod nátlakom pohltila väčšinu politických strán alebo ich zakázala. Vytvorili sa ozbrojené oddiely - Hlinkova garda (bez podnetu HSLŠ; pod vedením Karola Sidora). Dochádzalo k porušovaniu základných občianskych práv - slobody tlače, zhromažďovania a prejavu. Z 9. na 10. 3. 1939 generál Eliáš vydal rozkaz na okupáciu Slovenska českými vojskami ako snahu o udržanie ČSR (tzv. Homolov puč). Po 24 hodinách skrachoval. Prezident Hácha nastolil vojenskú diktatúru, Tiso bol odvolaný a na jeho miesto nastúpil Karol Sidor. Bola vyhlásená mobilizácia. 14. marca 1939 bol vyhlásený Slovenský štát. Hneď na druhý deň bol vyhlásený Protektorát Čechy a Morava. Nezávislosť vyhlásila aj Zakarpatská Ukrajina, tá však bola okupovaná Maďarmi. 18. 3. 1939 bola spísaná zmluva medzi Slovenskom a Nemeckom (Ribentrop + Tiso, Tuka, Durčanský), ktorá bola 23. 3. ratifikovaná. Mala mať platnosť 25 rokov a bolo v nej zakotvené: Slovensko je pod ochranou Nemecka, Slovensko bude svoje sily budovať po úzkej dohode s nemeckou brannou mocou a zahraničná politika Slovenska bude smerovať podľa Nemecka.

IV. Hospodárstvo

ČSR patrila **po roku 1918** k hospodársky vyspelejším krajinám **Európy**. Československá koruna bola vo svete uznávaná. Značky Baťa; **Plzeň**, Škoda; Českomoravské strojírny Kolben - Daněk, **Brno**; Poldy **Kladno** a iné mali svetovú povesť. Slovenské hospodárstvo sa hneď po vzniku ČSR dostalo voči českej časti štátu do úlohy slabšieho partnera. Mnoho slovenských tovární nevydržalo konkurenciu, preto museli zastaviť prácu alebo sa presťahovať do českých krajín (u nás zrušených 300 podnikov, z ťažkého priemyslu zostali len Podbrezovské železiarne - **I. hosp. kríza na Slovensku**). V **1921** však bola dobrá úroda, lístkový systém sa zrušil a urobila sa pozemková reforma (pôda nad 150 ha bola skonfiškovaná). Po veľkej hospodárskej kríze (**II. hosp. kríza na Slovensku**) sa však stav rapídne zhoršil. Na **Spiši**, **Gemeři** a na **Pohroní** vznikali "hladové doliny".

Zlá hospodárska situácia spôsobila rast nezamestnanosti a prudké zníženie životnej úrovne. Nespokojnosť často prerastala do demonstrácií, "hladových pochodov" a štrajkov, ktoré vládna moc bezohľadne potláčala. V **1921** bola Krompašská vzbura (čtetníci x robotníci). V **1931** bol štrajk poľnohosp. robotníkov v **Košútoch** a v **1932** bol **Mostecký štrajk** (25000 baníkov). Bol to najväčší a najúspešnejší štrajk **v Európe**.

Nezamestnaní a v biede žijúci obyvatelia sa častokrát rozhodli opúšťať svoju vlasť najmä do **USA**, **Kanady** a **Argentíny**. Do zámoria odišlo vyše 104 000 osôb.

Od polovice 30. rokov nastalo na **Slovensku** hospodárske oživenie. Stavali sa cesty a železnice, nové továrne, mestské štvrte i vojenské opevnenia na hraniciach, čo súviselo s posilňovaním obranyschopnosti štátu. Priemysel republiky sa presúval na **východné Slovensko**, ktoré bolo zo všetkých častí najistejšie (západ - nástup fašizmu, Nemci; juh - Maďari). Avšak na **Slovensku** bolo i tak málo štátnych zamestnancov. Ani hospodárske oživenie však nedokázalo vyriešiť základné existenčné problémy obyvateľov **Slovenska**.

V. Kultúra

Slovensko vstupovalo do nového štátu bez vlastného národného školstva. V krátkom čase sa poslovenčili alebo otvárali nové ľudové, stredné, odborné a učňovské školy. Popri sebe existovali štátne, cirkevné i súkromné školy. Rozvoj slovenského školstva nemal len pedagogický, ale aj širší kultúrny význam. V roku **1922** sa povinná školská dochádzka predĺžila zo šesť na osem rokov. Veľký význam pre rozvoj umeleckého života na **Slovensku** mal vznik Hudobnej a dramatickej akadémie (konzervatória) a Školy umeleckých remesiel (ŠUR), nazývanej aj "bratislavský Bauhaus". Roku **1919** bola **v Bratislave zriadená prvá moderná slovenská vysoká škola - Univerzita Komenského**, ktorá mala tri fakulty - filozofickú, právnickú a lekársku. Vznikla Učená spoločnosť Šafárikova, organizujúca vedecký výskum na Slovensku. Napokon roku **1937** vznikla **v Košiciach Vysoká škola technická**, ktorá sa neskôr presťahovala do **Bratislavy**.

Už vo februári **1919** bola **oživotvorená Matica slovenská**, ktorá pre Slovákov predstavovala symbol národnej samobytnosti a hrdosti. Jej správcom sa stal **Jozef Škultéty** a tajomníkom **Štefan Krčméry**. Roku **1921** vznikla **Umelecká beseda slovenská**, spolok, ktorý združoval výtvarníkov, spisovateľov a hudobníkov. Jej predsedom bol prvý moderný slovenský architekt **Dušan Jurkovič** (autor mohyly M. R. Štefánika na Bradle). Roku **1920** bolo **v Bratislave založené Slovenské národné divadlo**. Štát však po čase prestal vyplácať divadlu finančnú podporu, divadlo prešlo do súkromných rúk pod vedením **Oskara Nedbala**. Roku **1932** vznikla **slovenská činohra**, jej šéfom sa stal **Janko Borodáč**. V roku **1926** sa **začalo pravidelné rozhlasové vysielanie** z Bratislavy. Prvé kroky zaznamenal film, Americký Slováč **Daniel Siakel** nafilmoval **v Blatnickej doline vo Veľkej Fatre** prvý slovenský film **Jánošík**. Základy slovenského filmu kládol **Karol Plicka**. Venoval sa najmä dokumentárnemu filmu. Pracoval v **Matici slovenskej** a v **Škole umeleckých remesiel v Bratislave**. Vrcholom jeho tvorby bol film **Zem spieva** z roku **1933**, ocenený na festivale **v Benátkach**.

Na Slovensku vznikali desiatky nových slovenských časopisov a novín. Tradičné miesto medzi slovenskými kultúrnymi časopismi mali **Slovenské pohľady**, v medzivojnovom období sa k nim pridali **Elán**, **Kultúra**, **Mladé Slovensko**, **LUK**, **DAV** a **Pero**. Väčšina obyvateľov Slovenska rada čítala kalendáre, kde okrem praktických rád našla aj hodnotné ukážky z tvorby slovenských spisovateľov. Mladá generácia slovenských spisovateľov publikovala svoje diela v **Edícii mladých slovenských autorov (EMSA)**, ktorú vydával český nakladateľ **Leopold Mazáč**. Z výtvarných umelcov vynikol **Martin Benka** a **Ľudovít Fulla**.

VI. Bratislava

V roku **1919** sa **Bratislava** stala sídlom najvyššieho štátneho orgánu **na Slovensku** - Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. Od roku **1928** bola **Bratislava** sídlom Krajského úradu. Prvý slovenský minister **Vavro Šrobár** nariadil, aby sa zastarané pomenovanie mesta Prešporok nahradilo historickým slovanským názvom **Bratislava**.

Mala už aj vlastné letisko. V **Bratislave** sídlila slovenská univerzita, pôsobilo SND, bolo založené Zemedelské a Slovenské múzeum. Diplomacké zastúpenie tu malo 17 európskych i mimoeurópskych štátov.

Analýza k MO 19

Osobnosti

Aerenthal
Andrássy, G.
Bechyně, R.
Beneš, E.
Benka, M.
Beran, R.
Borodáč, J.
Clemenseau
Czermín
Černý, J.
Čulen, M.
Dérer, I.
Dula, M.
Ďurčanský, F.
Eliáš
Esterházy, J.
Fulla, L.
Garrigue, C.
Gažík, M.
Gottwald, K.
Henlein
Hitler, A.
Hlinka, A.
Hodža, M.
Ivanka, M.
Janoušek, A.
Juriga, F.
Jurkovič, D.
Kačka, J.
Karmasin
Karol I.
Klofáč, V.
Kramář, K.
Krčméry, Š.
Lukáč, E. B.
Mach, A.
Malypetr
Masaryk, T. G.
Mazáč, L.
Menderly, K.
Messerschmidt, J.
Mičura, M.
Nedbal, O.
Rašín, A.
Rázus, M.
Ribentrop
Siakel, D.
Sidor, K.
Sixtus Habsburský
Sokol, M.
Stodola, E.
Stříbrný, J.
Syrový, J.
Široký, V.
Škultéty, J.
Šrámek, J.

Šrobár, V.
 Štefánik, M. R.
 Švehla, A.
 Tiso, J.
 Tuka, V.
 Tusar, V.
 Udržal
 Verčík, M.

Dátumy

RRRR/DD/MM

1918/31.5.	Pittsburská dohoda
1918/30.10.	Ustanovenie Slov. národnej rady
1938/29.9.	Mníchovský diktát
1920/29.2.	prijatá Ústava ČSR
1918/28.10.	Národný výbor svojim zákonom ustanovil ČSR
1918/24.5.	rozhodnutie slov. politikov o odchode od Maďarov a vytvorení štátu s Čechmi
1939/23.3.	ratifikovaná zmluva medzi Nemeckom a Slov. štátom
1880/21.7.	* M. R. Štefánik
1918/21.12.	Masaryk sa ujal funkcie prezidenta
1919/20.5.	Maď. červená armáda útok na slov. územiach
1918/18.10.	vyhlásenie nezávislosti Č a S
1919/16.6.	vytvorenie Slov. rep. rád
1918/16.10.	manifest o federalizovaní ČSR
1939/15.3.	vyhlásený protektorát Č a M
1937/14.9.	+ Masaryk
1939/14.3.	vyhlásený Slov. štát
1918/14.11.	Masaryk zvolený za prezidenta
1939/10.3. (9.3.)	Homolov puč
1850/7.3.	* Masaryk
1918/6.1.	Trojkráľová deklarácia
1938/6.10. (5.10.)	vyhlásenie slov. autonómie
1919/5.7.	intervencia z Rumunska
1919/4.5.	+ Štefánik
1918/2.6.	vzbura vojakov z Trenč. pluku
1882	Masaryk štart na UK
1898	Štefánik štart štúdiu Praha
1907	vznik Slov. ligy v USA
1913	vznik SLS
1914	Masaryk > USA; zač. I. svetovej vojny; ruské vojská v Karpatách
1915	Clevelandská dohoda
1916	vznik Čs. nár. rady
1918	koniec vojny
1919, január	zrušená SNR
1919	vznik Univerzity Komenského; vznik Kominterny
1919, február	oživtorená MS
1919, jún	Nemecko uznalo existenciu ČSR
1920	úrad. vláda Černého; vznik SND
1920, jún	Trianonská dohoda
1921	vznik KSČ; pozemková reforma
1925	vyšla Světová revoluce od Masaryka
1926	ďalšia úradnícka vláda Černého; pravidelné rozhlas. vysielaie z BA
1928	BA sídlom Krajinského snemu a krajinského prezidenta
1931	štrajk poľnohospodárov v Košútoch
1932	vznik slov. činohry; Mostecký štrajk
1933	film Zem spieva; nacisti na čele Nemecka
1937	vznik Vysokej školy technickej
1938	úradnícka vláda Syrového; Nemecko obsadilo Rakúsko
1938 november	čs. parlament prijal slovenskú autonómiu

Miesta

Alsasko-Lotrínsko
Argentína
Austrália
Banská Štiavnica
Bardejov
Belgicko
Benátky
Blatnícka dolina
Bratislava
Brazília
Brno
Budapešť
Cleveland
Čechy
Európa
Gemer
Hlučínsko
Hodonín
Humenné
Ivánka pri Dunaji
Juhoslávia
Kanada
Karpaty
Kladno
Komárno
Kopčany
Košariská
Košice
Košúty
Lipsko
Liptovský Svätý Mikuláš
Londýn
Lučenec
Medzilaborce
Michalove
Mníchov
Moravská brána
Moskva
Nemecko
Nové Zámky
Nový Zéland
Orava
Osmanská ríša
Paríž
Pittsburgh
Plzeň
Podkarpatská Rus
Pohonie
Poľsko
Praha
Prešov
Rakúsko
Rakúsko-Uhorsko
Rumunsko
Rusko
Saint-Germain
Sarvas
Slovensko
Snina
Soprony

Sovietsky zväz
Spiš
Stropkov
Sudety
Svidník
Taliano
Tasmánia
Tisovec
Turčiansky Svätý Martin
Uhorsko
USA
Valticko
Veľká Fatra
Viedeň
Vitorazsko
východné Slovensko
Washington
Zvolen
Žilina

Udalosti

Clevelandská dohoda
Homolov puč
I. hosp. kríza na Slovensku
II. hosp. kríza na Slovensku
intervencia z Rumunska
Martinská deklarácia
Mníchovský diktát
Mostecký štrajk
obsadenie Rakúska Nemeckom
Pittsburská dohoda
podpísanie Trojkráľovej deklarácie
Sixtova aféra
útok Maďarskej červenej armády proti Slovensku
Veľká októbrová socialistická revolúcia
Viedenská arbitráž
Vyhlásenie nezávislosti
vyhlásenie slovenskej autonómie
vytvorenie Slovenskej republiky rád
vzbura trenčianskeho pluku
vznik Slovenskej čínohry
vznik SND
vznik UK
vznik Umeleckej besedy slovenskej
Washingtonská deklarácia
začiatok pravidelného rozhlasového vysielania
zrušenie SNR

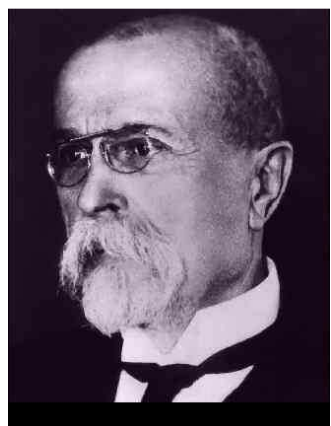
Pojmy

zelené kádre
Československá jednota
Slovenská liga
Clevelandská dohoda
České národné združenie
Česká národná rada
Dohoda
česko-slovenské légie
Česko-slovenská republika
Washingtonská deklarácia
Národné zhromaždenie

Detvan
politická pasivita
Mikulášska rezolúcia
Slovenská národná rada
Slovenská národná strana
Deklarácia slovenského národa
Národný výbor československý
Slovenská republika rád
Maďarská republika rád
Versaillská mierová zmluva
Trianonská mierová zmluva
Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska
Krajinský úrad
centralistický smer
autonomistický smer
Československá sociálnodemokratická strana robotnícka
Republikánska strana zemélského a maloroľníckeho ľudu - agrármici
Československá strana národne socialistická
Československá strana lidová
Československá strana národne demokratická
Komunistická strana Československa
Slovenská ľudová strana
Hlinkovú slovenskú ľudovú stranu
Slovenská národná strana
Kominterna
klerikalizmus
konzervativizmus
úradnícka vláda
Národné zhromaždenie
Sudetonemecká strana
Karpatonemecká strana
Zjednotená maďarská strana
Mníchovská dohoda
Snem Slovenskej krajiny
Slovenský štát
mobilizácia
konfiškácia
hladové doliny
hladové pochody
Protektorát Čechy a Morava
Učená spoločnosť Šafárikova
Jánošík
Matica slovenská
Slovenské pohľady
Elán
DAV
LUK
Pero
Kultúra
Mladé Slovensko
Edícia mladých slovenských autorov (EMSA)

Doplniť: Čelabinský incident

Príloha
Galéria osobností

T. G. Masaryk

M. R. Štefánik

Edvard Beneš

Andrej Hlinka

Vojtech Tuka

Alexander Mach

Klement Gottwald

Milan Hodža

Rudolf Beran